

TOPLAM TALEP VE TOPLAM ARZ ANALİZİ

Daha önceki bölümlerde, ekonominin genel dengesini analiz ederken, fiyatların sabit olduğu varsayımını kabul etmiştik. Oysa ekonomideki fiyatlar genel düzeyinin değişmesi, milli geliri etkileyebileceği gibi milli gelirdeki değişiklik de fiyatlar genel düzeyini etkilemektedir. İşte bu bölümde, makro iktisadın temel analiz yöntemlerinden olan, "toplam talep-toplam arz" konularında yararlanılarak milli gelir ile ekonomideki fiyatlar genel düzeyi arasındaki ilişki ele alınacaktır.

1. TOPLAM TALEP

Ekonomiyi genel dengeye getiren çeşitli fiyat düzeyi ile toplam çıktı bileşimlerinin geometrik yerine, "Toplam Talep (AD)" denir. Toplam talebi oluşturan öğeler bir önceki bölümde görüldüğü gibi, tüketim (C), yatırım (I), kamu sektörü (G) ve dış alem tarafından yapılan net ihracattır (X-M).

Toplam talep mekanizması, finansal sektörde başlar, reel sektörde devam eder ve tekrar finansal sektörde dengeye gelir. Buna göre;

$P \uparrow, M_s (M/P \downarrow) \downarrow, M_s \neq M_d \rightarrow i \uparrow, I \downarrow, Y \downarrow, M_d \downarrow$
ve sonuçta tekrar $M_s = M_d$ olur.

1.1. Toplam Talep Eğrisinin Elde Edilişi:

AD eğrisinin elde edilişi aşağıdaki şekilde gösterilmektedir. Farklı fiyat düzeylerinde LM eğrisi hareket eder ve bunun sonucunda her fiyat düzeyi için farklı bir denge gelir düzeyi oluşur. AD eğrisi, işte bu farklı fiyat düzeylerine karşılık gelen denge gelir miktarlarının çizilmesi ile bulunur. Şekilde fiyat düzeyi P_0 'dan P_1 **ve** P_2 'ye yükseldiğinde LM eğrisi LM_0 (M_0/P_0)'dan, sağa, LM_1 (M_0/P_1) ve LM_2 (M_0/P_2)'ye kayar. Yeni denge gelir miktarları, Y_1 **ve** Y_2 olur. AD eğrisi, bu noktaları gösteren eğridir. Başka bir ifade ile AD eğrisi, para ve mal piyasasında eş anlı dengeyi sağlayan fiyat ve çıktı düzeylerinin geometrik yeridir.

Toplam talep eğrisi, bireysel talep eğrisi gibi negatif eğimlidir. Bunun nedeni şöyle açıklanabilir: Veri nominal para arzında, fiyat düzeyindeki bir düşüş, reel para arzının (M/P) artmasına sebep olur. Bu durum, LM eğrisini sola kaydırır ve sonuçta faiz oranını düşürür. Faiz oranının düşmesi, yatırım talebini artırır ve böylece toplam harcamalar artar. Bu yüzden, fiyat düzeyi düştüğü zaman, harcamaların denge düzeyi artar; bu nedenle de AD eğrisi aşağı doğru eğimli olur.

1.2. AD Eğrisinin Eğimi ve Konumu:

AD eğrisinin eğimi, fiyat düzeyindeki bir değişimin, toplam çıktı düzeyi üzerindeki etkisinin şiddetini gösterir. Fiyat düzeyindeki bir değişimin toplam çıktı düzeyi üzerindeki etkisi ne kadar çoksa (az ise) AD eğrisi o kadar yatık (dik) olur.

a. AD Eğrisinin eğimi: c , b , t , h ve k katsayılarının değerine bağlıdır. Buna göre, c ve b ne kadar büyük t ise ne kadar küçük olursa, AD eğrisi o kadar yatık olur. k ve h ise ne kadar küçük olursa, AD eğrisi o kadar yatık olur.

* c , b katsayılarının büyüklüğü, t katsayısının küçüklüğü, IS eğrisinin eğimini belirler. Buna göre, IS eğimi ne kadar yatıksa, AD eğrisi de o kadar yatık olur.

* $b = \infty$ ise; AD eğrisinin eğimi, tam yatıktır olur.

$b = 0$ ise AD eğrisinin eğimi, tam diktir olur.

b. AD Eğrisinin Konumu: IS eğrisinin ve LM eğrisinin konumunu değiştiren faktörler, AD eğrisinin de konumunu değiştirir. Buna göre;

Otonom harcamalar (A_0), Nominal para miktarı (M_s), piyasa faiz oranı (i), TA ve TR, AD eğrisinin konumunu değiştiren faktörlerdir.

- Tüketim fonksiyonun değişmesi: tüketim eğilimindeki artış AD eğrisini sağa, düşüş sola kaydırır.
- Yatırım eğiliminin değişmesi: yatırım arzusunda artış AD eğrisini, sağa, azalış ise sola kaydırır.
- Maliye politikası: genişletilmesi halinde (daha büyük G ya da daha küçük T) AD eğrisi sağa, daralması halinde sola kayar.
- Para politikası: genişlemesi halinde AD eğrisi sağa, daralması halinde sola kayar.

Örneğin aşağıdaki şekilde; kamu harcamalarındaki bir artış (G_0), IS eğrisini sağa kaydırır ve bu durum toplam talep eğrisinin (şekilde Y^d olarak gösterilmiş) de sağa doğru kaymasına (artmasına) yol açmıştır.

2. TOPLAM ARZ

Bir ekonomide, alternatif fiyat düzeylerinde üretilmek-satılmak istenen gelir (çıktı) düzeyine, "Toplam Arz" denir. Toplam arz, bir ekonominin üretim gücüdür. Üretim gücünü, toplam arz, toplam arzı ise üretim faktörü ve bunların kullanım oranları belirler. Ekonomide kullanılan ve üretim süreci açısından girdi olarak kabul edilen kaynaklar emek, makine, teçhizat, arazi, bina vb. unsurlardan oluşur. Bu unsurların hepsine birden emek adını verdiğimiz takdirde, toplam arz, bir ekonominin işgücünün istihdam miktarı ile toplam çıktı düzeyi arasındaki ilişkiyi açıklayan bir analiz aracıdır.

2.1. EMEK PİYASASI

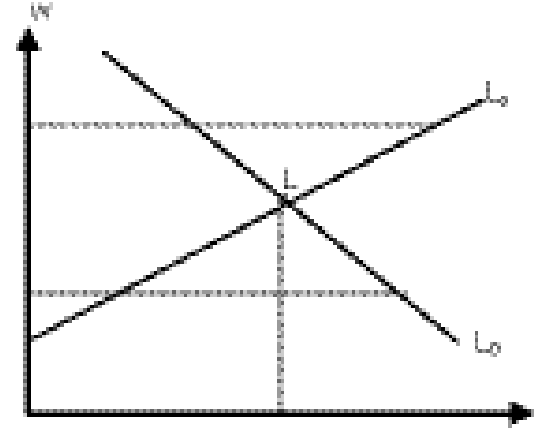
a. Emek Arzı

İşgücü piyasasında arz edilen toplam emek miktarı, her bir bireyin arz ettiği emek miktarının toplamıdır. Bu durumda, toplam emek eğrisi yine reel ücret düzeyinin artan bir fonksiyonu olup, pozitif eğimli bir eğri ile gösterilir.

b. Emek Talebi

Emek talebini üretim fonksiyonundan türetebiliriz. Her bir ilave emeğin, çıktıya katkısına, "emeğin marjinal verimi" denir. Negatif eğimli bir emeğin marjinal verimliliği eğrisi, aynı zamanda emek talep eğrisidir. Başka bir ifade ile, emek talep eğrisi, reel ücretin azalan bir fonksiyonu olup, negatif eğimlidir.

c. Emek Piyasasında Denge



Emek arz eğrisi (L_s) ile emek talep eğrisinin (L_D) kesiştiği nokta, emek piyasasında denge noktasını gösterir. Bu nokta, denge reel ücret ($w=W/P$) düzeyi ile denge istihdam düzeyi (L^*) gösterir.

d. Emek Piyasasında Dengenin Değişmesi

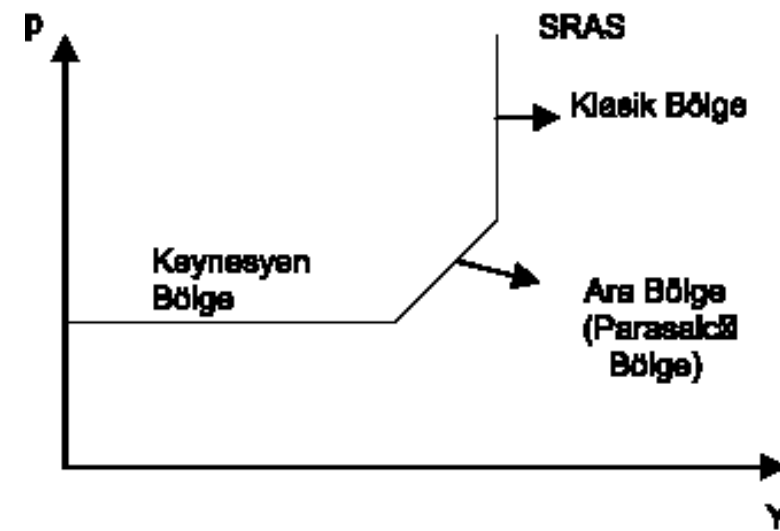
Emek arz eğrisi, ülke nüfusunun artması ya da fiyat düzeyinin değişmesi gibi bir nedenle değişebilir. Fiyat düzeyinin değişmesi aynı zamanda emek talebini de etkileyebilecektir. Ancak bu etki emek arzının tersi yönünde olacaktır. Teknolojik bir gelişme de emek talebini artırabilir.

2.2. KISA DÖNEM TOPLAM ARZ EĞRİSİ

a. Toplam arz eğrisi (Tanım): Geçerli olabilecek çeşitli fiyat düzeylerinde, ekonomideki üretim birimlerinin belli bir dönem itibariyle arz etmeye hazır oldukları hasıla (nihai mal ve hizmet) miktarlarını gösteren eğri, (AS eğrisi) dir. AS açısından, üretimin teknik koşullarının yanı sıra faktör piyasası ve kısa dönem emek piyasası koşulları önem taşır. Bu koşullardaki değişimler, AS'yi kaydırır.

Kısa dönem toplam arz eğrisi, üç bölümden oluşur: Keynesyen bölge, ara bölge, klasik bölge.

Kısa dönemde toplam arz, fiyat düzeyindeki değişimden etkilenir.



b. Kısa Dönem Arz Eğrisinin Farklılaşmasına Yol Açan Temel Varsayımlar:

Kısa dönemde, toplam arz eğrisinin keynesyen ve klasikler arasında farklılaşmasına yol açan bir takım temel varsayımlar vardır. Klasikler ve Keynesyenler arasındaki bu varsayım farklılığı, kısa dönem toplam arz eğrisinin de farklılık göstermesine yol açmaktadır.

Bu varsayımlar şu şekilde özetlenebilir:

- Rasyonellik varsayımı; yani ekonomik birimler, kar ve fayda analizi yaparken daima rasyonel davranırlar. Keynesyenlerde ise ekonomik bireyler rasyonel değildir ve kandırılması mümkündür.
- Para yanılmasının olmadığı; yani ekonomik birimler nominal değerlere değil, reel değerlere bakarlar. Örneğin kişiler, bir işte çalışırken elde ettikleri nominal ücreti değil reel ücreti baz alırlar ve buna göre karar alırlar. (reel ücreti şöyle ifade edelim, ekonomide enflasyon **%10 ve** sizin ücretinize **%10** zam yapılırsa reel anlamda 0 zam yapılmış, nominal anlamda ise **%10** zam yapılmış olur. eğer siz ücretinize **%10** zam yapıldığını düşünürseniz, para yanılması olur ki bu durum keynesyende mevcuttur. Klasikler bunu kabul etmez).
- Fiyatların rijit (yapışkan) olmadığı varsayımı; yani, fiyatlar arz ve talep koşullarına göre aşağı ve yukarı esnektir. Oysa keynesyenlerde fiyatlar özellikle de aşağıya doğru rijittir (katıdır), değişmez.
- Üretim faktörleri bolluğu; klasiklerde üretim faktörleri kıttır. Çünkü ekonomi tam istihdam seviyesindedir ve yani bir üretim ancak ve ancak fiyat artışına yol açar. Oysa keynesyenlerde üretim faktörleri boldur ve yeni üretim ücret ve dolayısıyla fiyat artışına yol açmaz.

Klasik Toplam Arz Eğrisi

Klasik toplam arz eğrisi, ücretlerin aşağı ve yukarı doğru esnek olduğu varsayımı altında çizilir. Denge reel ücret düzeyinde, emek arzı, emek talebine eşittir ve ekonomi bu durumda tam istihdam düzeyindedir. Üretim faktörleri (emek) bolluğu sıfırdır. Yeni bir üretim faaliyetinde bulunmak ancak ve ancak diğer üretim süreçlerinde kullanılan emeğin kullanılması ile mümkündür. Bu durumda ancak daha yüksek bir ücret ile mümkün olur ve neticede üretim artışı gerçekleşmez ama emek fiyatı ve dolayısıyla fiyatlar artmış olur.

Klasik yaklaşıma göre, işçiler reel ücreti baz alır.

Keynesyen Toplam Arz Eğrisi

Keynesyen yaklaşım, ekonominin tam istihdam düzeyinde olduğu varsayımını kabul etmez. Buna göre, üretim artışının ihtiyaç duyduğu yeni emek gücü ekonomide mevcuttur ve bu süreç, fiyatları artırmaz. Bu çerçevede toplam çıktıda artışı, fiyat artışına yol açmaz ve yatay bir arz eğrisi elde edilir.

Keynesyen yaklaşıma göre, işçiler nominal ücreti baz alır.

Ara Bölge

Bu bölgede, reel üretimdeki artış ile birlikte fiyatlarda da bir artış görülmektedir. Bu bölge bazı iktisat kitaplarında keynesyen bölge olarak da nitelendirilmektedir. Bu bölgenin en temel özelliği, üretim faktörlerinin kıt olması ve ekonomik karar birimlerinin bekleyişlerinin adaptif olmasıdır. Bu bölgeye, "parasalcı bölge" de denilmektedir. Parasalcı bölge toplam arz eğrisi, pozitif eğimlidir ve bunun böyle olmasının bir takım nedenleri vardır.

Bunlar:

- İşçi Yanılma Modeli (M. Friedman): Bu yaklaşıma göre, firmalar, ürettiği malın fiyatını bilmesine rağmen, işçiler, emek arz ederken fiyat düzeyinin ne olacağını tam olarak bilemezler. Bu nedenle emek talebi klasik modeldeki gerçekleşen reel ücretin bir fonksiyonu olduğu halde emek arzı, beklenen reel ücretin bir fonksiyonudur. Bu modele göre toplam arz eğrisi, pozitif eğimlidir.
- Firma Yanılma Modeli (Lucas): Eksik bilgi modeli diye de nitelendirilen bu yaklaşıma göre, ekonomideki bir firma, kendi ürettiği ürün hakkında, ekonomideki diğer firmaların ürettiği ürünlerden **daha çok** bilgi sahibidir. Bu varsayım neticesinde, firma açısından, fiyat düzeyinin beklenen fiyat düzeyinden büyük olması, hasılanın artmasına ve dolayısıyla da arz eğrisinin pozitif eğimli olmasına yol açar.
- Katı (Yapışkan) Ücret Modeli (Fisher): Bu model, nominal ücretin işçiler ve firmalar arasında imzalanan toplu iş sözleşmelerinde belirlendiği ve bu sözleşme süresince sabit olduğu noktasında hareket eder. Yani,

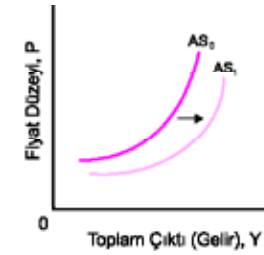
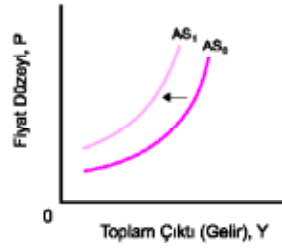
ücret düzeyi kısa dönemde esnek değil, katıdır veya yapışkandır. Katı ücret modelinde, kısa dönem arz eğrisinin pozitif eğimli olmasının nedeni de bu emek piyasasındaki aksaklıktır.

C. Kısa Dönem Toplam Arz Eğrisinde Kaymalar:

Kısa Dönem toplam arz eğrisi, ekonominin maliyet yapısını yansıtır. Daha fazla üretim, maliyeti ve dolayısıyla fiyatları yükselterek mümkündür. Maliyet yapısını değiştiren faktörler, kısa dönem arz eğrisinde kaymaya neden olur.

Ücretlerde, vergilerde, kamu ve doğal kaynak fiyatlarında değişim, verimlilik artışı ve fiyat beklentilerindeki değişim halinde toplam arz eğrisi kayar.

AS'nin sağa kayması Toplam Arz'da artma	AS'nin sola kayması Toplam Arz'da azalma
Daha düşük maliyetler - daha düşük girdi fiyatları - daha düşük işçi ücretleri	Daha yüksek maliyetler - daha yüksek girdi fiyatları - daha yüksek işçi ücretleri
Ekonomik büyüme daha çok sermaye daha çok işgücü - teknolojik değişim	Durgunluk Sermayenin kötüleşmesi
İyi hava	Kötü hava, doğal afetler, savaş sebebiyle oluşan yıkımlar



AS eğrisinin sola doğru kayması şu sebeplerden olabilir: maliyetlerdeki bir artış (örneğin; işçi ücretlerinin artması; enerji fiyatlarının artması gibi) doğal felaketler, ekonomik durgunluk, bunalım vb. AS eğrisinin sağa doğru kayması şu sebeplerden olabilir: maliyetlerde azalma, ekonomik büyüme, arzı canlandırıcı kamu politikası vb.

2.3. UZUN DÖNEM TOPLAM ARZ EĞRİSİ

Klasik anlayış dışındaki bütün modellerde kısa dönem toplam arz eğrisi pozitif eğimlidir. Çünkü fiyat düzeyi arttıkça firmalar, **daha fazla** mal ve hizmet üretip arz edecekler ve dolayısıyla kısa dönem toplam arz eğrisi pozitif eğimli olacaktır. Klasiklerde ise yalnız uzun dönem vardır ve arz eğrisi diktir. Uzun dönemde, fiyat düzeyi ne olursa olsun, ekonomi tam istihdam düzeyinde üretim yapmaktadır.

Beklenen enflasyon (fiyat) haddinin gerçekleşen enflasyon (fiyat) haddine ($P^e = P$), çıktı düzeyinin doğal çıktı düzeyine ($Y = Y_N$), dolayısıyla işsizlik haddinin doğal işsizlik haddine ($U = U_N$) eşit olmasını sağlayan fiyat düzeylerinin geometrik yeri, "uzun dönem toplam arz eğrisi" ni verir.

a. Uzun Dönem Toplam Arz Eğrisinde Kaymalar

Uzun dönem toplam arz eğrisindeki değişimler, doğal çıktı düzeyi (Y_N) tarafından belirlenir. İktisadi Büyüme sonucu doğal çıktı düzeyi artınca, uzun dönem toplam arz eğrisi de sağa kayar.

Oysa kısa dönem toplam arz eğrisindeki kaymalara, fiyat düzeyindeki değişimler yol açmaktadır.

3. GENEL DENGGE VE İKTİSAT POLİTİKALARI

Bir ekonominin denge fiyat ve üretim seviyesi, toplam talebin (AD) toplam arza (AS) eşitlendiği yani AD eğrisi ile AS eğrisinin birbirini kestiği noktada belirlenmektedir.

D eğrisinin üzerindeki her nokta, hem mal piyasasında hem de para piyasasında dengeye ulaşıldığını ifade etmektedir. AS eğrisi ise, firmaların fiyatlar ile üretim miktarı arasında nasıl bir ilişki kurduğunu göstermektedir. Bu iki eğrinin birbirini kestiği nokta, mal piyasası, para piyasası ve firmaların üretim-fiyat kararları arasında çok yönlü bir dengeye işaret etmektedir. Bu denge, makroekonomik istikrar anlamına gelmektedir.

Eğer AD ve AS, tam istihdam noktasında (Y_N) noktasında kesişmiyorsa çevrisel akımın düzgün işleyişi bozulmuştur. Eğer denge milli gelir, tam istihdam dengesinin altında ($(AD=AS) < Y_N$) ise ekonomi resesyona girmiştir. Eğer denge milli gelir tam istihdam dengesinin üstünde ($(AD=AS) > Y_N$) ise enflasyon gündeme gelmiştir.

3.1.GENİŞLETİCİ İKTİSAT POLİTİKALARI VE SONUÇLARI

Ekonominin canlandırılabilmesi için, para arzının ve kamu harcamalarının artırılmasını, vergilerin azaltılmasını öngören, "genişletici para ve maliye politikalarına" daha geniş bir ifade ile "genişletici iktisat politikalarına" ihtiyaç vardır. AD'ı etkilemeye yönelik bu para ve maliye politikalarına, "aktif iktisat politikaları" da denir.

Genişletici iktisat politikaları kapsamında, para arzı ve kamu harcamaları artırılır, vergiler azaltılır ise, AD eğrisi sağa doğru kayar. Böyle bir ilerleme, hem denge fiyatın hem de denge gelirin yükselmesi sonucunu doğurur.

Genişletici iktisat politikalarının etkinliğini belirleyen en önemli öge, AS eğrisinin eğimidir. Genişletici bir iktisat politikası neticesinde, AD eğrisinde ortaya çıkan bir gelişme (sağa kayma), aşağıdaki şekilde gösterildiği gibi, AS'nın üç farklı durumuna göre üç farklı sonuca yol açmaktadır.

Böyle bir durumda, genişletici iktisat politikaları neticesinde, AD eğrisi sağa kayar. Yeni denge noktasında, denge çıktı düzeyi, Y_0 'dan Y_2 'ye yükselmişken fiyat seviyesi değişmemiştir. Kısacası, iktisat politikası, tam başarılıdır.

Buna göre; Keynesyen modele göre, ekonomiyi düşük istihdam dengesinden tam istihdam dengesine çekmek için yapılması gereken şey, genişletici iktisat politikaları uygulamak suretiyle, AD eğrisini sağa kaydırmaktır.

II. Durum " AS_0 " (AS eğrisinin dikey olduğu-Klasik bölge):

Böyle bir durumda, genişletici iktisat politikaları neticesinde, AD eğrisi sağa kayar. Yeni denge noktasında, denge çıktı düzeyi, değişmez Y_0 noktasında aynı kalır ama fiyat seviyesi artar. Kısacası, iktisat politikası, tam başarısızdır.

Buna göre, Klasik modele göre, ekonomiyi yapılan her türlü müdahale gereksizdir.

Eğer AD eğrisi, genişleyici bir maliye politikası ile sağa kaymış ve neticede denge çıktı düzeyi değişmemiş ise bu duruma, "tam engelleme- tam dışlama" denir.

Eğer AD eğrisi, genişleyici bir para politikası ile sağa kaymış ve neticede denge çıktı düzeyi değişmemiş ise bu duruma, "paranın yansızlığı" denir. Başka bir ifade ile paranın yansızlığı, parasal değişkenlerin reel değişkenler üzerinde hiçbir etkisinin olmaması durumudur.

III. Durum " AS_1 " (AS eğrisinin pozitif olduğu- Parasalcı bölge)

Böyle bir durumda, genişletici iktisat politikaları neticesinde, AD eğrisi sağa kayar. Yeni denge noktasında, denge çıktı düzeyi, Y_0 'dan Y_1 'e yükselmişken fiyat seviyesi de artmıştır. Kısacası, iktisat politikası, kısmen başarılıdır.

Buna göre Parasalcı modele göre; genişleyici iktisat politikalarının istihdam üzerindeki etkisi, ne klasikler gibi başarısız, ne de Keynesyenler gibi başarılıdır. Parasalcılara göre, genişleyici para-maliye politikaları çıktının kısa dönemde artmasına yol açarken, uzun dönemde ise sadece fiyat düzeyinin yükselmesine yol açar.

Kısacası; Keynesyen bölgede genişletici iktisat politikaları, çıktı seviyesini artırırken fiyatları değiştirmez. Parasalcılarda hem fiyat hem de çıktı seviyesi artar. Klasiklerde ise fiyat seviyesi artar, çıktı değişmez.

Sonuçta;

Genişletici İktisat Politikası → Klasiklerde → Etkinsiz

Genişletici İktisat Politikası → Keynesyenlerde → Etkili

Genişletici İktisat Politikası → Parasalcılarda → Kısmen Etkili

Buna göre,

- Gelir-Harcama modelinde → Fiyatlar (P) ve Faiz (i) sabit, AE değişiyor
- IS-LM modelinde → Fiyatlar (P) sabit, Faiz (i) değişiyor
- AD-AS modelinde → Fiyatlar (P) ve faiz (i) değişiyor

EK BİLGİ

PARANIN MAKRO EKONOMİDEKİ ROLÜ: TOPLAM TALEP, FİYATLAR GENEL DÜZEYİ VE MİLLİ GELİR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

a. Toplam Para Arzındaki Artışın Faiz Haddi ve Yatırımlar Üzerindeki Etkisi:

Bir ekonomide toplam para arzının artması (para talep eğrisi sabitken) faiz haddinin düşmesine neden olacaktır. Faiz haddindeki azalma ise yatırımları uyararak, ekonomideki yatırımların artması sonucunu doğuracaktır.

*Para arzı artınca; faiz haddi düşüyor, yatırımlar artıyor.

*Para arzı düşünce; faiz haddi artıyor, yatırımlar düşüyor.

b. Yatırımdaki Artışın Milli Gelir ve Fiyatlar Genel Düzeyi Üzerindeki Etkisi

Faiz haddinin i_1 'den i_2 'ye düşmesi sonucunda yatırımdaki artış (D) toplam harcamalar eğrisinin yukarı doğru kaymasına ve milli gelir düzeyinin yükselmesine yol açar. Bu süreç, toplam talep (TT) eğrisini artırarak, ekonomideki fiyatlar genel düzeyinin yükselmesine neden olmaktadır.

Toplam harcama eğrisinin yatırımdaki artışla D konumundan D' konumuna geçmesi sonucu, toplam talep eğrisi de TT konumundan TT_1 konumunu almakta (toplam arz sabittir) fiyatlar genel düzeyi f_1 'den f_2 'ye yükselmektedir.

Sonuç olarak, Para arzının artışı, milli gelirin ve fiyatlar genel düzeyinin yükselmesine neden olmaktadır.